

Mulikulturalizmus na pozadí sporu liberalizmu a komunitarizmu

Dana Hellová¹

Abstract

Multiculturalism as a model of integration of immigrants is still in the center of interest of politicians and media. A critical situation in many multicultural societies in Europe verifies some failures of the traditional concept of communitarian multiculturalism, which refuses liberal values of individual will and rights and places more emphasis on cultural and ethnical differences of a particular community.

The main aim of the article is to show what philosophical concepts multiculturalism is based on. For this purpose, it is essential to understand the dispute between liberalism and communitarism and their different looks on the question of precedence of good/justice over justice/good. Consequently we can explain the differences between liberal and communitarian multiculturalism in its normative form and understand and use it as the model of integration of immigrants.

Key words: liberalism, communitarism, multiculturalism, good, justice.

Úvod

Mulikulturalizmus je ťažko významovo uchopiteľný, z normatívneho hľadiska ho môžeme charakterizujeme ako ideológiu, ktorá zdôrazňuje dôležitosť kultúry pre jednotlivca a skupiny v spoločnosti. Z pohľadu sociálnej konštitúcie sa multikultúrna spoločnosť skladá z viacerých etnických skupín, ktoré so sebou nesú odlišné navzájom sa prekrývajúce kultúry. Z politického hľadiska je týmto odlišným kultúrnym skupinám zaručené právo nie len jednouo existovať, ale byť aj akceptovanými a uznávanými majoritnou spoločnosťou a to nie len v privátnej sfére, ale členovia odlišných kultúrnych skupín môžu verejne vystupovať a organizovať sa.

¹ Autorka je študentkou postgraduálneho doktorského štúdia na Katedre politologie a evropských štúdií Filozofickej fakulty Univerzity Palackého, Křížkovského 12, 771 90 Olomouc, mail: dana.hellova@gmail.com.

Multikulturalizmus ako idea sa môže zrodiť len v liberálnej spoločnosti, ktorá je založená na filozofii pluralizmu. V rámci demokratickej spoločnosti existujú dve formy multikulturalizmu: *liberálny a komunitaristický*. Oba koncepty majú svoje filozofické zdôvodnenie v spore liberalizmu a komunitarizmu. Genéza podôb multikulturalizmu sa dá paralelne pozorovať práve na tomto diškurze. Po období nikým nespochybneného liberalizmu sa do centra pozornosti dostávajú komunitaristické predstavy komunity a spoločenského dobra, následne sú ony samy koncom 90. rokov liberálnymi komunitaristami spochybnené a dochádza k znovuoobjaveniu ideí liberalizmu.

Predložený text sa snaží analyzovať východiská oboch filozofických konceptov a následne ich prevteliť do aktuálnej diskusie multikulturalistov. Všíma si základné rozpory medzi liberálnym individualizmom a komunitaristickým holizmom, deontologickým a teleologickým prístupom o prednosti individuálneho práva či kolektívneho dobra a nakoniec analyzuje úlohu štátu v oboch konceptoch.

VZNIK A VÝVOJ SPORU LIBERALIZMU A KOMUNITARIZMU

Spor (alebo v počiatočnom štádiu diškurz) medzi liberalizmom a komunitarizmom sa zrodil v prvej polovici osemdesiatych rokov 20. storočia v Spojených štátoch amerických a za jeden z dôležitých impulzov možno pokladať vydanie rozsiahleho diela liberálneho mysliteľa Johna Rawlsa *Teória spravodlivosti*. V ňom sa venuje myšlienke sociálnej spravodlivosti, koncepcii spravodlivej spoločnosti, individualizmu a individuálnym právam, problému rovnosti a slobody v konštitučnej demokracii. Jedným z predpokladov jeho teórie je predstava ľudí ako individuálnych bytostí, ktorí si o svojom živote rozhodujú autonómne, ale zároveň medzi nimi existuje určitá spoločenská zmluva, ktorá im zaručí spravodlivosť. Podľa Rawlsa sú východiskom teórie spravodlivosti naše intuitívne predstavy o spravodlivosti, ktoré máme záujem formulovať do obecných princípov a hodnôt. Intuitívne predstavy sa rodia už v určitej „pred-sociálnej“ fáze, ktorú Rawls nazýva „pôvodný stav“ (angl. original position), kde sa ľudia schádzajú nevedomí svojej budúcej úlohy a väzieb v spoločnosti.² Na všetky tieto tvrdenia ostro zareagovali konštituujúci sa odporcovia takéhoto univerzalistického chápania neukotveného jednotlivca, Michael Sandel, MacIntyre alebo Michael Walzer. Spolu s týmito autormi sa do popredia dostáva nový prúd filozofického myslenia, komunitarizmus.

² Rawls, J. (1995): *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, s. 17-27.

Záujem o komunitu a komunitárnu politiku sa zrodil s narastajúcim etnickým povedomím na Západe v šesťdesiatych rokoch 20. storočia. Bol to jav v skutočnosti prekvapujúci, pretože sa všeobecne očakávalo, že všadeprítomný liberalizmus dokáže potlačiť akékoľvek rozdiely a teda aj rozdiely založené na etnicite. V Severnej Amerike a rovnako tak v západnej Európe sa začala objavovať určitá forma etnického nacionalizmu, ktorá v niektorých štátoch vyústila do aktivít populistických hnutí (černošské hnutia v USA, Liga Severu v Taliansku, separatistické hnutia v Katalánsku a Baskicku, atď.).

U politických elít sa toto etnicko-nacionalistické obrodenie pretransformovalo do komunitárnej politiky. Tá sa rýchlo stala „obhajobou pre politikov a vedcov, ktorí zrútenie a fragmentáciu spoločnosti interpretovali ako súčasť akéhosi širšieho ‘úpadku pospolitosti’“.³ „Pospolitost“ sa stala ústredným pojmom komunitarizmu, ktorý ho využil na kritiku individualistického liberalizmu, pričom idea „pospolitosti“ má svoje korene v anarchizme. Ten chápe život v komúnach alebo pospolitostiach ako ľahšie organizovateľný a menej konfliktný. Súčasní anarchisti (medzi inými Murray Bookchin) dokonca vidia v návrate ku komúnam spôsob ako sa vyrovnáť so životom v mestských aglomeráciách a ako čeliť všadeprítomnej modernite.⁴

Vývoj sporu

Dnes s odstupom času môžeme teoreticky pozorovať niekoľko štádií vývoja sporu liberalizmu a komunitarizmu. Ako si všimol Hans Joas, po období syntézy dvoch názorových skupín (ktorá je charakterizovaná najprv Sandelovou kritikou *Teórie spravodlivosti* a následným Rawlsovým prehodnotením vlastných východísk), vyústila filozofická diskusia do vzniku „komunitaristickej školy“, ktorá vytvorila akúsi sieť, slúžiacu „na prekonanie hegemonie individualistického liberalizmu vo všetkých jeho formách“.⁵ V poslednom štádiu sa spor medzi komunitarizmom a liberalizmom prenáša do praktickej politiky a dochádza k neustálemu zblížovaniu debaty. Vynára sa spoločná otázka o stave súčasnej demokracie „s cieľom oživiť participačnú dimenziu demokracie“.⁶ Jednou z oblastí, kde spor liberalizmu a komunitarizmu stále nachádza živnú pôdu, je multikulturalizmus. Fenomén podpory

³ Heywood, (2004): *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, s. 194.

⁴ Tamtiež.

⁵ Joas, H. (1996): *Komunitarismus – nové „progresivní hnutí“?*. In: Valek, J. (ed.): *Spor o liberalismus a komunitarismus*. Praha: Filosofia, s. 138.

⁶ Endress, M. (1996): 122) Endress, M. 1996. *Mezi politickým a komunitaristickým liberalismem. K americkému sporu a jeho německé recepci.* In: Valek, J. (ed.): c. d., s. 122.

kultúrnych odlišností na zaistenie ich rovného zaobchádzania je dnes spájaný predovšetkým s integráciou prisťahovalcov⁷ do národných štátov Európy, z ktorých sa s narastajúcim počtom stávajú etnické skupiny.

VÝCHODISKÁ INDIVIDUALISTICKÉHO LIBERALIZMU

Pre účely vytýčeného cieľa nie je nutné zaoberať sa historickými koreňmi liberalizmu. Úplne si vystačíme s Rawlsovou definíciou, s ktorou sa následne stotožnili ďalší teoretici. Jeho koncepcia jednotlivca je založená na individualizme. Na spoločnosť nazerá ako na zhuk jednotlivcov, ktorí individuálne a autonómne rozhodujú o vlastnom živote a teda o každom svojom životnom ciele dokážu rozhodnúť sami. Pavel Barša hovorí o liberálnom človeku ako prázdnej nádobe, ktorá sa dokáže naplniť až cez svoje individuálne rozhodnutia.⁸ Koncept individualistického liberalizmu je preto značne egoistický.

Podľa liberálnej predstavy, či skôr komunitaristickej kritiky⁹, sa individuálny človek pramálo zaujíma o hodnoty, ciele alebo dobro spoločnosti, ktorej je však prirodzenou súčasťou. Ide o takzvané atomistické chápanie spoločnosti, kde sa jednotlivci spoja pre dosiahnutie cieľa tam, kde by sami ako individuálne bytosti neuspeli, „jednanie je teda kolektívne, jadro spoločnosti však zostáva individuálne“.¹⁰ Atomistickú koncepciu dopĺňa ústredná liberálna predstava nadradenosti všeobecných základných práv, ktoré jednotlivcovi automaticky prislúchajú, pričom je ale nutne zachovaný neutrálny právny rámec, kde individuálne ciele medzi sebou nesúťažia a sú si rovné. Z toho potom vypláva i predstava politickej spravodlivosti, ktorá je dosiahnuteľná len za maximálnej rovnosti práva.

Prednosť spravodlivosti alebo dobra

V spore liberalistov a komunitaristov sa najkritickejším bodom stalo odlišné chápanie dôležitosti, respektíve prednosti spravodlivosti či dobra v živote človeka. *Spravodlivosť* je chápaná ako rovnosť práva a slobody pre všetkých občanov. Pod pojmom *dobra* respektíve

⁷ Model multikulturalizmu ako politiky integrácie dnes uplatňuje Veľká Británia a s určitými výhradami aj Švédsko.

⁸ Barša, P. (1999): *Politická teória multikulturalizmu*. Brno: CDK, s. 68.

⁹ Liberálni myslitelia sú v diskurze postavení do zvláštnej pozície. Mnohé ich východiská sú iba interpretáciou komunitaristov a často sú liberálne myšlienky zle pochopené alebo účelovo skreslené.

¹⁰ Taylor, Ch. (1997): *Nedorozumení v diskuzii medzi liberálmi a komunitaristami*. In: J. Kis (ed.): *Současná politická filozofie*. Praha: OIKOYMENH, s. 474.

solidarity máme na mysli kultúrne situované predstavy o tom, čo je to dobrý život, ktorý človek žije.¹¹ Deontologické východisko liberalizmu dáva prednosť právu a spravodlivosti pred dobrom, účelom a dôsledkom a zohľadňuje nároky príslušníka obecného spoločenského ľudstva.¹² Každý človek má vlastnú predstavu o koncepcii dobra a prvoradým cieľom je naplnenie individuálneho dobra. Naopak ako tvrdia kritici, liberalizmus podceňuje poňatie sociálneho dobra (dobra pre celú pospolitosť), ktoré je ekvivalentom pre spoločne zdieľané hodnoty a identitu. Spoločnosť nie je spravodlivá kvôli cieľu, o ktorý sa usiluje, ale vďaka tomu, že sa akejkolvek definícii dobra vzdáva. Spravodlivosť je teda v liberálnej spoločnosti dosiahnutá cez všeobecný rámec sprostredkovaný napríklad ústavou a v ňom si môžu jeho občania sledovať svoje vlastné ciele a hodnoty, ak budú zlučiteľné s cieľmi a hodnotami ostatných rovnako slobodných jednotlivcov. Takéto jednoznačné uprednostnenie práva/spravodlivosti pred dobrom vzbudzuje u komunitaristov rozhorčenie, hoci Sandel sám priznáva, že „táto liberálna predstava je, napriek všetkým filozofickým stroškotaniam, tým čím žijeme“.¹³

Liberálni filozofi kritiku odmietajú. Ako tvrdí Adam Swift, komunitaristi vôbec nepochopili, že „spoločným dobrom môže byť sama liberálna spravodlivosť“ a to vtedy ak je považovaná za cieľ, ktorý chcú občania/jednotlivci dosiahnuť.¹⁴ S tým súhlasí Brink, keď priznáva, že nie je možné striktné oddeľovať a dokonca stavať proti sebe spravodlivosť a dobro. „Spravodlivosť a solidarita sú dve stránky tej istej mince: názor, že sa niekomu deje bezprávie, sa dá zastávať len vtedy, ak už existuje chápanie toho, čo je spravodlivé, sprostredkované kultúrne tradovanými vzťahmi uznania, ktoré sú založené na určitej predstave dobra a vytvárajú solidaritu a sú považované za normálne.“¹⁵

Úloha štátu

Podľa liberálnej filozofie má štát zaujať neutrálny postoj k odlišným vzorcom správania sa, čo obhajuje tvrdením, že štát nikdy nesmie rozhodovať, ako by jeho občania mali žiť. Chápu štát len ako zastrešujúci rámec, ktorý poskytne jednotlivcom rovnaké práva, ale zostane

¹¹ Brink, van den B. (1996): *Spravedlnost a solidarita diskuse v politické filosofii mezi liberály a komunitaristy*. In: Valek, J.: c. d., s. 86.

¹² Baršová, A., Barša, P. (2005): *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: MU, s. 20.

¹³ Sandel, M. (1995): *Procedurální republika a nezakotvené jáství*. Filosofický časopis XLII, č. 2, s. 250-251.

¹⁴ Swift, A. (2005): *Politická filozofie*. Praha: Portál, s. 152.

¹⁵ Brink (1996): c. d., s. 86-87.

neutrálny k ich identite (založenej na etnicite alebo kultúre). Ak by štát zasahoval, vnucoval by svoju vôľu jednotlivcovi a porušil by tak pravidlo, že so všetkými občanmi má štát zachádzať s rovnakým ohľadom. Štát má pritom vždy „neutrálne ciele“, to znamená, že žiadne pojmávanie dobra nie je uprednostnené a teda i etické otázky sú pre politický liberalizmus tabuizované. Tieto východiská „ortodoxných“ liberalistov neplatia absolútne. Mnohí nepokladajú neutralitu štátu za absolútne nutnú a dokonca pripúšťajú určitú „slabú“ teóriu dobra, ktorá sa však obmedzí iba na politický život jednotlivca a teda pôjde o politické poňatie dobra v zmysle dodržiavania základných hodnôt- slobody a rovnosti.¹⁶

VÝCHODISKÁ PARTIKULÁRNEHO KOMUNITARIZMU A JEJ POLITICKÝ VARIANT

Ak je pre liberálov najvyššou hodnotou jednotlivec, pre komunitaristov je to pospolitosť (komunita). Komunitarizmus vystaval svoju teóriu na kritike liberalizmu, ktorá sa rodí v americkom prostredí a reaguje na krízu spoločnosti. Tvrdia, že liberalizmus sa stal „sebadeštruktívnou teóriou, ktorá v mene nekonečného procesu individuálnej emancipácie podkopáva svoje vlastné predpoklady“¹⁷. V takejto spoločnosti jednotlivec úplne stratil zmysel pre solidárnosť a prestáva sa angažovať vo svojich vlastných skupinách, občianskej spoločnosti a štáte. Poškodzuje tým nie len pospolitosť, ale aj sám sebe, keď sa cíti zúfalý z vlastného vyčlenenia sa.

Tézy komunitarizmu sa dajú odvodiť od viacerých mysliteľov, všeobecne sa za najväčšieho kritika Rawlsovho liberalizmu pokladá Michael Sandel, umiernenejšie pôsobí Charles Taylor a Michael Walzer. Sandel pokladá za východisko fakt, že jednotlivec nie je možné popísať nezávisle na prostredí, v ktorom sa nachádza. Podľa jeho slov je „chybou vychádzať koncepcie zo subjektu, ktorý je nesituovaný a eticky neutrálny (...) každá osoba, nech už je akokoľvek individuálne určená, odvodzuje svoje sebachápanie z určitého kultúrneho základu intersubjektívne zdieľaných hodnotových orientácií“¹⁸.

¹⁶ Swift, A. (2005): c. d., 154.

¹⁷ Walzer cit. v Velek, J. (2000): *Interpretace a spravedlnost podle M. Walzera*. In: Walzer, M. (ed.): *Interpretace a sociální kritika*. Praha: Filosofia, s: 123.

¹⁸ Sandel cit. v Honneth, A. (1996): *Meze liberalismu. K politicko-etické diskusi o komunitarismu*. In: Velek, J. (ed.): c. d., s. 19-20.

Prednosť spravodlivosti alebo dobra

Komunitaristi nepochybujú o tom, že dobro je vždy pred spravodlivosťou (právom). Spravodlivosť je vždy súčasťou spoločne zdieľanej predstavy o dobre a zle komunity. Jednotlivec nemôže uskutočňovať svoje vlastné dobro bez prihliadnutia na dobro všetkých. Taylor (možno ho označiť za „umierneného“ komunitaristu) naopak pripúšťa, že neexistuje jasná definícia obsahu dobra a preto hovorí o dobre v užšom a širšom slova zmysle.¹⁹ V širšom je to všetko hodnotené, o čo sa usilujeme, v užšom zmysle sa to týka životných plánov alebo foriem života. A hoci liberalizmus nemôže mať spoločné dobro v úzkom zmysle, pretože spoločnosť musí byť vo vzťahu k otázke dobrého života neutrálna, dobro v širšom zmysle je v liberalizme dosiahnuteľné, pretože takým dobrom je aj právo (spravodlivosť).

Úloha štátu

Komunitaristická predstava o štáte odmieta jeho morálnu neutrálnosť. Štát má naopak povinnosť vyvárať „spoločné“ alebo takzvané „verejné“ dobro, ktoré by nemohlo byť dosiahnuté nijak inak iba štátom. Medzi takéto verejné dobro patrí bezpečnosť, minimálna zdravotná starostlivosť alebo sociálne zabezpečenie, ktoré je typické pre sociálne poňatie ekonomiky štátu. Za najvhodnejší typ štátneho zriadenia holistickej spoločnosti pokladá Taylor republiku, ktorá vytvára najlepší priestor pre zdieľanie spoločného dobro. Občanov viaže k republike pocit zdieľaného osudu a patriotizmus (bez negatívnej konotácie), ktorý nie je v atomistických spoločnostiach ničím nahraditeľný. Patriotizmus nepokladá za prežitok, ktorý bol záštitou nad slobodou v minulosti, ale vidí aj jeho budúcnosť v moderných spoločnostiach, kde iná sila nikdy nemôže byť tak výrazná. Sám Taylor ale pripúšťa, že v dnešnej dobe nie je tento druh štátneho zriadenia úplne reálny. Napriek tomu si myslí, že ani atomistická povaha akejkoľvek spoločnosti, nemôže urobiť túto spoločnosť lepšou.²⁰

¹⁹ Taylor, Ch. (1997): c. d., 482.

²⁰ Tamtiež, s. 477-478.

Politický komunitarizmus

Adam Swift rozlišuje okrem filozofického ešte politický komunitarizmus²¹, ktorý spája s určitým druhom politického hnutia. Hoci pripúšťa, že politický komunitarizmus nie je definične a obsahovo veľmi čistý, snaží sa ho následne charakterizovať v dvoch verziách. Buď ide o štát, ktorý využíva pospolitosť ako obhajobu sociálneho štátu, kde v komunite sú si členovia rovní na ekonomickej úrovni alebo sa jedná o neosobný, byrokratický a nič neriešiaci sociálny štát, ktorý „pestuje kultúrne závislosti“, pričom ale predmetom záujmu by mala byť rodina či nejaký druh komunity.²² Politický komunitarizmus sa stal v priebehu rokov veľmi populárny a dokonca sa objavili úvahy, že sa mu nakoniec podarí prekonať ľavo-pravé delenie. Nakoniec sa tak nestalo, napriek tomu dnes môžeme hovoriť o tzv. tretej ceste, ktorá politický systém oživuje. Na Swifta nadväzuje Heywood, ktorý rozlišuje politický komunitarizmus pravicový, stredový a ľavicový. V pravicovom požaduje pospolitosť rešpektovanie autority a ustálených hodnôt, v ľavicovom pospolitosť vyžaduje neobmedzenú slobodu a sociálnu rovnosť a nakoniec v centralistickom komunitarizme je základom pospolitosti uznanie vzájomných práv a povinností.²³

Hans Joas sa pokúsil vymedziť politické požiadavky komunitarizmu. Hovorí o silnej rodinnej politike, pričom sa necháva inšpirovať Sandelovou úvahou, že práve našu intimitu v kultúrnych väzbách a v rodine by sme mali využiť na vytváranie teórií politického dobra, z ktorých by sa dali odvodiť politické práva. Ďalej navrhuje verejnú výchovu v školách, pričom by nešlo o doktrínáciu určitých hodnôt, ale o snahu dať žiakom šance na spolurozhodovanie o predstavách a správnych hodnotách. Tým bude spoločnosť podobná štruktúre, ktorá jej je antropologicky najbližšia, rodine. A nakoniec znovuoživenie existujúcich pospolitostí a vytvorenie pospolitosti nových, nového druhu. Nejde o návrat k tradičným formám spoločenstva, pretože to by bolo nereálne. Rovnako nepôjde o odňatie individuálnych práv na slobodu, ale o rovnováhu medzi týmito právami a záujmom spoločenstva.²⁴ Tento prístup sa podoba Taylorovému konceptu „verejného dobra“.

²¹ Značne ovplyvnil najmä praktickú politiku Clintonovej administratívy alebo Blairovu New Labour.

²² Swift, A. (2005): c. d., s. 135.

²³ Heywood, A. (2004): c. d., s. 194.

²⁴ Joas, H. (1996): c. d., s. 142-143.

MULTIKULTURALIZMUS V SPORE LIBERALIZMU A KOMUNITARIZMU

V 60. rokoch dôvera v občiansky princíp a koncept univerzalistických ľudských práv začala vyprchávať a to z dôvodu neschopnosti zaistiť nediskrimináciu etnických skupín v národných štátoch. Začala sa objavovať nová forma nacionalizmu a na politickej úrovni dochádza k vzkrieseniu „etnopolitiky“, založenej na rozlišovaní etnickej príslušnosti a kultúrnej identity.²⁵ Na túto politiku naviazal multikulturalizmus, keď prevzal ideové východiská i politickú rétoriku politiky kultúrnych identít.

Multikulturalizmus môžeme chápať z mnohých perspektív, na jednej strane ide o sociálny fakt a na druhej o politický program. Z filozofického hľadiska sa multikulturalizmus viac kloní ku komunitaristickému chápaniu spoločnosti. Primárne sa vymedzuje voči univerzálnemu individualizmu, ktorý považuje človeka za príslušníka ľudského druhu, obdareného univerzálnym rozumom. Taký jednotlivec nemá potrebu kultúrnej (či inak) sa viazať na komunitu, aby pochopil čo je dobro a zaistil spravodlivú spoločnosť. Komunitarizmus pokladá tento liberálny univerzalizmus za falošný a kultúrne imperialistický.²⁶

Podľa Baršu je multikulturalizmus komunitarizmom zvláštnych skupín vo vnútri jednej národnej spoločnosti.²⁷ Tieto skupiny sa odlišujú etnicky a v modernom štáte je táto etnicita ukrytá za kultúrnu jedinečnosť či odlišnosť²⁸. Z normatívneho hľadiska multikulturalizmu pozoruje, že existujú ľudia znevýhodnení v prístupe k spoločenským zdrojom a na základe toho ich chápeme ako „príslušníkov“ nepriviligovaných spoločenských skupín. „Na tejto úrovni predstavuje multikulturalizmus kritiku liberálneho univerzalizmu, ktorý napriek vlastnému ideálu rovnosti ľudských subjektov vedie v kontexte súčasných (národných) štátov k symbolickej i ekonomickej diferenciacii občanov podľa kritérií, ktoré idú naprieč proklamovaným občianskym princípom.“²⁹

V súčasnosti má multikulturalizmu aj inú, než komunitaristickú podobu. Ide o liberálny multikulturalizmus, ktorý sa voči komunitaristickému krídlu vymedzuje najmä

²⁵ Hirt, T. (2005): *Svět podle multikulturalizmu*. In: T. Hirt, M. Jakoubek (eds.): *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. (Antropologická perspektiva)*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 21.

²⁶ Heywood, A. (2004): c. d., s. 124.

²⁷ Baršová, Barša (2005): c. d., s. 24.

²⁸ Takéto chápanie etnicity sa stretá s najväčšou kritikou zo strany liberálov. Na rozdiel od multikulturalistov nepokladajú kultúra za hodnotové vybavenie komunít a odmietajú aby kultúra splývala so skupinovou identitou.

²⁹ Hirt, T. (2005): c. d., s. 51.

odlišným chápaním skupinovej kultúry či identity. Tá zohráva iba rolu prostredníka realizácie rovnvej dôstojnosti jednotlivca, naopak v komunitaristickom poňatí je uznanie plurality skupinových kultúr samotným cieľom verejného dobra.

Komunitaristický multikulturalizmus

Komunitaristický multikulturalizmus vychádza z presvedčenia, že jednotlivec je schopný nájsť zmysel života iba v obci, či komunite, do ktorej sa rodí a v ktorej zdieľa s ostatnými jej členmi istú predstavu o dobrom živote a kultúrnu jedinečnosť partikulárnej skupiny. Na prvom mieste je spoločnosť, ktorá ho formuje a robí z neho plnohodnotného človeka. Na filozofickom koncepte komunitarizmu sa v druhej polovici 60. rokov rodí debata o schopnosti multikulturalizmu naplniť tieto predpoklady v princípoch demokracie a liberalizmu. Hlavnými obhajcami komunitaristického multikulturalizmu sú predovšetkým Charles Taylor a Michael Walzer. Podľa Taylora je úlohou štátu aktívne sa pričiniť o prežitie a podporu určitého počtu kultúr a náboženstiev za súčasnej ochrany základných práv občana.³⁰ Tie mu vyplývajú vždy iba z členstva v konkrétnej kultúrnej či etnickej skupine. Ku podporovaným kultúram pristupuje štát vždy neutrálne, nesnaží sa uprednostňovať jednu komunitu pred druhou.

Komunitaristický multikulturalizmus zachádza ďaleko za hranice „čistého“ pluralizmu. Zatiaľ čo pluralizmus iba opisuje sociálno-kultúrnu odlišnosť súčasnej spoločnosti, multikulturalizmus naznačuje, že taká spoločnosť túto odlišnosť prijala ako svoj základný atribút a bude ju aktívne rozvíjať a všemožne podporovať.³¹ V prípade komunitaristického multikulturalizmu má jednotlivec právo na uznanie odlišností tak v súkromnej ako aj verejnej sfére. Odmietá, aby sa jednotlivec získal občianske práva iba za podmienky, že ponechá svoju príslušnosť k partikulárnej etnickej skupine alebo kultúre v súkromnej sfére.

Tento prúd sa čoraz častejšie dostáva do paľby kritiky za svoje absolútne popieranie liberálnych hodnôt v mene kultúrnej odlišnosti. Charles Taylor, rovnako ako Michael Walzer oponujú, že aj komunitaristický multikulturalizmus zostáva liberálny³², pretože požaduje

³⁰ Taylor, Ch. (1997): c. d., s. 76.

³¹ Barry, B. (2001): *Culture and Equality*. Oxford, s. 22.

³² Walzera, v komentári na Taylorov článok, dokonca hovorí o dvoch typoch liberalizmu, a oba pokladá za možné a uplatniteľné pre komunitaristický multikulturalizmus (porovnaj Taylor, Ch. (2001): *Politika uznání*. In: Gutmannová, A. (ed.): *Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání*. Praha: Filosofie, s. 115-120).

ochranu individuálnych práv. „Konceptuálne sa však obaja stále držia základnej dichotómie liberálno-komunitaristickej debaty, ktorou je neprekonateľný protiklad individualizmu a kolektivismu.“³³

Liberálny multikulturalizmus

Liberálny multikulturalizmus vychádza z predpokladu, že všetci ľudia majú rovnakú morálnu hodnotu a teda majú povinnosť sa navzájom rešpektovať ako seberovní. Jednotlivec a jeho potreby sú uprednostnené pred záujmami komunity a liberálny štát je autoritou, ktorá individuálne záujmy musí navzájom zladit'. Hirt sa pokúsil zadefinovať, kde stojí liberálny multikulturalizmus na škále medzi liberalizmom a komunitarizmom. „Vzhľadom k zrejmemu dôrazu na kategóriu skupina, považujeme liberálny multikulturalizmus iba za viac-menej liberalizovaný komunitarizmus, teda za akýsi kompromis medzi čistým (procedurálnym) liberalizmom³⁴ a skupinovým (kultúrnym) pluralizmom“.³⁵

Predstavitelia liberálneho multikulturalizmu vystavali svoju koncepciu na umiernennej kritike komunitaristov. Odmietajú ich striktné odlišovanie medzi individuálnym a kolektívnym a naopak hľadajú medzi týmito dvoma zložkami určitý konsenzus. Obhajujú multikulturalizmu, ktorý v menšej či väčšej miere počíta s existenciou rôznych kultúrnych skupín v štáte. Neodmietajú súvislosť skupinovej kultúry s individuálnou autonómiou a preto verejné uznanie odlišných identít má zmysel len vtedy, ak zaručí rovnosť práva.

V otázke úlohy štátu pri zachovávaní kultúrnej plurality, liberálna vetva multikulturalistov požadujú aktívny prístup a využitie sily štátu pri odmietnutí kultúrnej homogenity. Takýto liberálny multikulturalizmus môžeme nazvať aj „ochranársky“ a jeho hlavnou úlohou je ochrana kultúrnych minorít pred útlakom zo strany väčšinovej komunity a vlády.³⁶ Z normatívneho hľadiska podporuje liberálny multikulturalizmus asimiláciu jednotlivca do väčšinovej alebo dominantnej kultúry vo verejnej sfére a je mu za to zaručená tolerancia odlišnosti v sfére súkromnej. Inak povedané multikultúrny liberálny štát odlišnosti svojich občanov bude tolerovať, ale nijako sa nebude snažiť ich oslavovať alebo rozširovať.

³³ Barša, P. (1999): c. d., s. 77.

³⁴ V procedurálnom liberalizme nemá štát žiadne kolektívne ciele, okrem ochrany osobnej slobody, blaha a bezpečia svojho obyvateľstva (Taylor, Ch. (2001): c. d., s. 74). Zároveň je podľa Baršu priam antimultikultúrny (Barša, P. (1999): c. d., s. 81).

³⁵ Hirt, T. (2005): c. d., s. 12.

³⁶ Goodin, E. R. (2006): *Liberal Multiculturalism: Protective and Polyglot*. Political Theory 34, č. 3, s. 289.

ZÁVER: VYHRÁVA LIBERALIZMUS?

Súčasná debata o multikulturalizme, ako spôsobe integrácie imigrantov, sa dostáva pred otázku (ne)schopnosti zaistiť rovný prístup a nediskrimináciu všetkých etnických skupín v spoločnosti. Mnohí kritici upozorňujú, že multikulturalizmus sa spreneveril hodnotám liberalizmu manifestáciou ochrany skupinových práv a aktivít založených na kultúrnej odlišnosti a tým poškodil samotné etnické skupiny ich vyčlenením z majoritnej spoločnosti.

Podľa Baršu komunitaristický multikulturalizmus zabudol na svoju pôvodnú funkciu posilňovania slabých a vylúčených a politika skupinovej diferencie sa stala nástrojom na zväčšovanie moci elít etnických a rasových menšín.³⁷ V rovnakom duchu sa vyjadril Barry, ktorý upozorňuje, že dôsledkom prílišného „kulturalizovania“ skupiny môžu jej členovia kultúru využívať na ospravedlnenie ich vlastných neúspechov, ako je získanie lepšieho vzdelania alebo platenej práce.³⁸ Hirt obviňuje multikulturalizmus, že vytvára falošnú univerzalitu etnických odlišností, ktoré nazýva kultúrnymi a teda je založený na rovnakej ideológii ako univerzalizmus liberálny, ktorý komunitarizmus sám odmieta. Preto pokladá za dôležité, aby v prvom rade bolo zobrať do úvahy individuálne rozhodnutie jednotlivca, či chce byť charakterizovaný svojou kultúrou, alebo chce svoj život smerovať bez ohľadu na príslušnosť k etnicite, či kultúrnej komunite.³⁹

V neposlednom rade je kritizovaná komunitaristická predstava kultúry ako určitého druhu entity, ktorej by prislúchali nejaké práva. Nikto nemôže popierať práva kultúrnej komunity, ale podľa liberálov vždy len práva individuálneho člena danej komunity a nie práva kolektívne. Každý liberál sa musí viac starať o „práva kultúrnych minorít“ než „práva minoritných kultúr“⁴⁰.

Komunitaristi si musia uvedomiť, že v moderných národných štátoch je princíp občianstva ešte stále dôležitý prvok pre fungovanie spoločnosti a práve upínanie sa na lokálnu/kultúrnu identitu, môže v konečnom dôsledku viesť k nerovnosti občianskej.

Napriek tomu spor medzi liberálnym a komunitaristickým multikulturalizmom nevyhrávajú jednoznačne ani liberáli. Obvinenia z imperializmu liberálnych hodnôt individualizmu dovedli nakoniec samotných liberálov k prehodnoteniu svojich postojov ku

³⁷ Barša, P. (1999): c. d., s. 46.

³⁸ Barry, B. (2001): c. d., s.305.

³⁹ Hirt, T. (2005): c. d., s. 52, 59.

⁴⁰ Goodin, E. R. (2006): c. d, s. 299.

pospolitosti. Východiskom prekonania rozporu je uznanie kultúrnej skupinovej príslušnosti ako základnej podmienky individuálnej slobody. Uvedomili si, že skutočná slobodná voľba jednotlivca závisí aj od kultúrnej (socio-ekonomickej) vyspelosti komunity a začali minoritným skupinám pomáhať cez politiku afirmácie. Rovnako pochopili, že spoločenstvo kultúrne bohaté, dáva jednotlivcovi väčšie alternatívy pre jeho slobodnú voľbu.

LITERATÚRA

- Barša, P. (1999): *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK.
- Baršová, A.; Barša, P. (2005): *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: MU.
- Barry, B. (2001): *Culture and Equality*. Oxford.
- Brink, van den B. (1996): *Spravedlnost a solidarita diskuse v politické filosofii mezi liberály a komunitaristy*. In: Valek, J. (ed.): *Spor o liberalismus a komunitarismus*. Praha: Filosofia.
- Endress, M. (1996): *Mezi politickým a komunitaristickým liberalismem. K americkému sporu a jeho německé recepci*. In: Valek, J. (ed.): *Spor o liberalismus a komunitarismus*. Praha: Filosofia.
- Goodin, E. R. (2006): *Liberal Multiculturalism: Protective and Polyglot*. *Political Theory* 34, č. 3, 289-303.
- Heywood, A. (2004): *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia.
- Hirt, T. (2005): *Svět podle multikulturalizmu*. In: Hirt, T, Jakoubek, M. (eds.): *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. (Antropologická perspektiva)*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Honneth, A. (1996): *Meze liberalismu. K politicko-etické diskusi o komunitarismu*. In: Valek, J (ed.): *Spor o liberalismus a komunitarismus*. Praha: Filosofia.
- Joas, H. (1996): *Komunitarismus – nové „progresivní hnutí“?* In: Valek, J (ed.): *Spor o liberalismus a komunitarismus*. Praha: Filosofia.
- Rawls, J (1995): *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing.
- Sandel, M. (1995): *Procedurální republika a nezakotvené jáství*. *Filosofický časopis XLII*, č. 2, 249-265.

Swith, A. (2005): *Politická filozofie*. Praha: Portál.

Taylor, Ch. (1997): *Nedorozumění v diskusi mezi liberály a komunitaristy*. In: Kis, J. (ed.):
Současná politická filozofie. Praha: OIKOYMENH.

Taylor, Ch. (2001): *Politika uznání*. In: Gutmannová, A. (ed.): Multikulturalismus. Zkoumání
politiky uznání. Praha: Filosofia.

Velek, J. (2000): *Interpretace a spravedlnost podle M. Walzera*. In: Walzer, M. (ed.):
Interpretace a sociální kritika. Praha: Filosofia.